

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. КОРЕЦЬКОГО**

КУШНАРЬОВ Ігор Володимирович

УДК 324+328.185

**ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПОЛІТОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Київ 2018

Дисертацією є монографія.

Робота виконана у відділі правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий консультант: доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
КРЕСІНА Ірина Олексіївна,
Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
завідувач відділу правових проблем політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
НЕВМЕРЖИЦЬКИЙ Євген Васильович,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
професор кафедри теорії та історії права;

доктор політичних наук, професор
СПВАК Віктор Миколайович,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
Федерації професійних спілок України,
завідувач кафедри соціології та суспільних наук;

доктор політичних наук, доцент
ХОМА Наталія Михайлівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри теорії та історії політичної науки.

Захист відбудеться __ листопада 2018 року о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий __ жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат політичних наук

М. Д. Ходаківський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Політична система є прикладом динамічної поліелементної моделі. В ній виникають і функціонують різноманітні інститути зі стабілізаційною чи, навпаки, руйнівною дією. Прикладом останньої є інститут політичної корупції, який більшою чи меншою мірою притаманний будь-якій сучасній державі. З огляду на глобальність проблеми та корупційне «інфікування» навіть розвинених демократій вивчення політичної корупції є науково-дослідницькою реакцією на виклик часу задля пошуку механізмів запобігання та протидії руйнівним політичним інститутам.

В останні роки політична корупція стала предметом досліджень у різних галузях знань, зокрема соціальних поведінкових науках. Усвідомлення можливих загроз політичної корупції для становлення та функціонування демократичного типу політичної системи зумовило розгляд цього інституту під кутом зору політичної науки.

Розпочавши антикорупційну боротьбу, Україна найперше спрямовує зусилля на мінімізацію корупції на побутовому, бюрократичному рівнях. Активна протидія власне політичній корупції поки що не є характерною рисою діяльності органів публічної влади, хоча перші кроки зроблені – починаючи із законодавчого закріплення державного фінансування партій і механізму їх підзвітності.

Дисертант відзначає потребу вивчення не лише феномена політичної корупції, а й інституційних механізмів мінімізації її масштабів. Певний час політична корупція розглядалася поза політичними інститутами, як зовнішній чинник негативного впливу на політичну систему. Нині аналіз політичної корупції доцільно максимально наблизити до діяльності політичних інститутів, розглянути її «усередині» цих інститутів і зрештою саму політичну корупцію концептуалізувати як неформальний політичний інститут руйнівного типу. Позаяк корупційні практики виникають, функціонують у певному інституційному середовищі, то їх доцільно досліджувати саме під цим кутом зору. Ефективна протидія політичній корупції потребує адекватної державної стратегії, підкріпленої відповідною тактикою, дієвими за конкретних умов механізмами. Для конструювання стратегії протидії корупційним проявам у політиці необхідне всебічне осмислення сутності, особливостей прояву, наслідків політичної корупції.

У роботі зазначається, що теорія та практика політичної корупції стали темами дисертаційних досліджень українських науковців, насамперед із політичних наук (І. Валушко, І. Кабанцева, Г. Кохан, Є. Невмержицький, В. Попазогло, Ю. Сабанадзе, А. Сафоненко, І. Чемерис та ін.), державного управління (С. Серьогін, А. Тіньков та ін.), права (О. Бусол, О. Клок, О. Ткаченко та ін.). Проблематику політичної корупції в Україні вивчали Н. Армаш, В. Асафайло, О. Базалук, В. Беглиця, Л. Березинський, А. Бова, Б. Бондаренко, К. Давиденко, В. Ємельянов, І. Жданов, В. Співак, Д. Степанюк, Н. Хома та ін.

Дисертантом акцентовано, що для України, яка нині конструює національну модель запобігання та протидії політичній корупції, важливий аналіз схожих

процесів за кордоном, які увиразнюють як успішні, так і популістично декларативні антикорупційні проекти. Досвід держав, які досягли певних успіхів у антикорупційній протидії у політиці, вивчався А. Александровою, В. Воротніковим, Л. Гладченко, Д. Гоуденом, О. Громиком, Е. Пароді, В. Довжанином, А. Золотих, Г. Зотовим, С. Кінкарцем, Ю. Лавренюком, В. Міхеевим, А. Поліщуком, Л. Смирною, М. Харичевою, Л. Шмаль та ін.

До проблематики політичної корупції в межах пострадянського простору зверталися Б. Абдрасілов, Ш. Айтматов, Дж. Алекперова, Д. Алі-Заде, С. Андрейчук, Ж. Аширов, О. Боднарчук, Д. Боталова, А. Бульвінський, А. Вергунов, В. Воротніков, Р. Гірагосян, В. Гельман, Н. Давлат, Д. Зарандія, Е. Ідрісов, О. Іскандарян, Б. Кагарлицький, Д. Квон, Є. Корнілов, А. Куватова, О. Лібман, О. Макаров, А. Мамадазімов, Т. Мартиросян, В. Мачуський, Р. Мельник, Н. Меньшеніна, Р. Мусабеков, Е. Науразова, Ю. Нісевич, В. Октянян, М. Омаров, О. Плехова, В. Решота, В. Римський, Д. Сагінбаєв, К. Труєвцев, Л. Тугуши, Е. Урушадзе та ін. Політична корупція у країнах Центрально-Східної Європи була предметом вивчення Н. Ахирської, Л. Буракової, О. Губрієнка, І. Кенігштейна, М. Кітсінга, В. Лемака, Е. Руменової-Стойчовської, С. Федоренка, Н. Філіпової, Т. Чавдарова, І. Шимона та ін.

Попри велику кількість наукових праць із даної проблематики природа та сутність феномена політичної корупції політичною наукою тлумачиться неоднозначно. Це зумовлює необхідність певної уніфікації поглядів на предмет дослідження, вироблення авторського розуміння політичної корупції з позицій методології неінституціоналізму. Недостатньо вивченим є й зарубіжний досвід протидії політичній корупції, що зумовлює необхідність порівняльно-політологічної концептуалізації цього виду корупції. Це уможливить з'ясування дієвих механізмів і неефективних стратегій, апробованих у різних державах, задля урахування такого досвіду в конструюванні національної моделі протидії корупційним практикам у вітчизняній політиці. Усе це і зумовило мету, завдання, структуру та логіку даного дослідження, його методологічну основу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках планової науково-дослідної теми відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Правовий вимір інформаційної політики України в умовах глобальних викликів» (номер держреєстрації РК 0117U002701). Монографія рекомендована до друку Вченою радою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 24 квітня 2018 р. (протокол № 4).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є порівняльно-політологічна концептуалізація інституту політичної корупції.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

– аргументувати доцільність дослідження політичної корупції з позицій методології неінституціоналізму та запропонувати авторське визначення поняття «політична корупція»;

- здійснити ретроспективний аналіз корупції у політичному процесі;
- сконструювати модель політичної корупції як системи протиправних асоціальних дій і бездіяльності у сфері політики, визначити варіативність її проявів;
- з'ясувати суб'єктний склад корупційних практик у політиці;
- проаналізувати прояви політичної корупції у зарубіжних країнах; досвід антикорупційної протидії;
- охарактеризувати корупційну компоненту політичного процесу пострадянських держав, результативність застосовуваних національних політико-правових механізмів запобігання та протидії політичній корупції;
- розкрити основні прояви політичної корупції в Україні, дослідити механізми запобігання та протидії їм у контексті національної антикорупційної реформи;
- обґрунтувати роль антикорупційних цінностей у системі політико-правової ментальності та культури;
- визначити особливості формування антикорупційної політико-правової культури в різних типах політичних режимів.

Об'єктом дослідження є політична корупція як політичний інститут.

Предметом дослідження є порівняльно-політологічна концептуалізація політичної корупції.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення дослідницьких завдань дисертантом застосовано теоретико-методологічний синтез філософського, історичного, політологічного, соціологічного, юридичного аналізу. Методологічною основою дисертації є неінституціоналізм, який уможливує аналіз неформальних інститутів політики руйнівного типу та інституційних конфліктів, зумовлених корупційними практиками в політиці. За допомогою неінституціональних інструментів з'ясовано, як інститут політичної корупції деформує формально встановлені правила та процедури, руйнівню впливає на формальні та неформальні конструктивні політичні інститути. Інституційний аналіз уможливив вивчення інституційних механізмів мінімізації політичної корупції.

Дисертантом також застосовано аксіологічний і компаративний аналіз. За допомогою аксіологічного підходу вивчено зміст антикорупційних цінностей, їх роль у ціннісній ієрархії громадянина та держави. Дослідницький потенціал політичної аксіології сприяв концептуалізації понять «антикорупційні цінності», «антикорупційна культура», «антикорупційна ментальність», а також визначенню ролі таких цінностей у політичному процесі країн із різними типами політичного режиму. Компаративний аналіз уможливив з'ясування дисертантом особливостей увіраженості корупційних практик у політичному процесі різних країн, порівняння обраних ними стратегій запобігання та протидії політичній корупції, оцінку причин укоріненості певних корупційних практик. Цей метод дав змогу в динаміці пояснювати процеси, які відбуваються як у конкретній країні, так і у регіональному та навіть глобальному вимірі.

У результаті застосування такого методологічного інструментарію автором перевірено гіпотезу про те, що політична корупція є не тільки феноменом сучасного політичного життя на глобальному рівні, а й сформованим політичним інститутом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній політичній науці дослідженням політичної корупції як неформального руйнівного політичного інституту.

Вперше:

- здійснено авторську політологічну концептуалізацію політичної корупції з методологічних позицій неінституціоналізму. Політична корупція – деструктивний різновид неформальних інститутів партикулярного характеру, який зумовлює позаправове використання суб'єктами політичного процесу з корисливих мотивів ресурсів влади в позасуспільних (вузькогрупових) інтересах, приватизацію публічних ресурсів за умов слабкості формальних і конструктивних неформальних інститутів;

- запропоновано авторське визначення політичної корупції як політичного інституту, неформального – за критерієм легальності, протиправного – за критерієм суспільної легітимності, руйнівного – за наслідками для становлення та функціонування демократичної політичної системи, деструктивного – для суспільної свідомості й системи національної безпеки;

- сконструйовано модель політично-корупційної системи, яка охоплює протиправні дії та прояви бездіяльності, спрямовані на нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей, повноважень задля отримання особистих чи вузькогрупових вигод. Цю систему утворюють такі види політичної корупції, як: партійна, електоральна, лобістська, представницька, клієнтсько-патронажна, судова тощо;

- доведено роль антикорупційних цінностей у системі політико-правової ментальності на основі аналізу ціннісного протистояння «антикультури корупції» та «культури антикорупції» (антикорупційної культури). Аргументовано, що успішна антикорупційна політика неможлива без фундаментальних зрушень у суспільній та індивідуальній свідомості, корекції норм, правил і поведінки суб'єктів політики. Мінімізація політичної корупції можлива за подолання правового нігілізму та формування розвиненої демократичної політико-правової культури на основі антикорупційних цінностей;

- концептуалізовано феномен антикорупційної політико-правової культури як структурного елемента політико-правової культури, який характеризує індивідуальних і колективних суб'єктів політики, фіксуючи характеристики їх політичної свідомості та активності щодо політичної корупції. Доведено, що антикорупційна політико-правова культура є показником утвердження в конкретному суспільстві демократичних політичних цінностей і стандартів транспарентної політики.

Удосконалено:

– розуміння суб'єктного складу корупційних практик у політиці: це індивідуальні та колективні актори, котрі спрямовують свою протиправну ініціативу, заохочувану корисливим мотивом, на руйнування державного ладу, підтрим національної безпеки (корупційне захоплення держави) тощо;

– наукові підходи до вивчення політичної корупції у країнах Південної Європи на тлі наслідків боргової кризи. Встановлено двосторонній зв'язок: глибокі наслідки кризи спровоковані, зокрема, політичною корупцією, яка, у свою чергу, посилює економічний спад. Відзначено непрозорість відносин між бізнесом і політиками, закритий характер лобювання та інші прояви корупції у політиці країн регіону;

– тлумачення динаміки еволюції механізмів антикорупційного забезпечення на прикладі високорозвинених держав (США, Велика Британія, ФРН), які попри стійкі високі позиції в антикорупційних рейтингах не є державами з «нульовою терпимістю» до політичної корупції. Доведено важливу роль антикорупційних цінностей у діяльності інститутів розвинутого громадянського суспільства. Досліджено процеси модернізації національних антикорупційних механізмів як реакцію на протиправні новації політичних акторів;

– розуміння специфіки корупційних практик у політиці азійських держав (на прикладі Сінгапуру, Гонконгу та КНР) з акцентом на відмінностях механізмів запобігання та протидії їм. З'ясовано, як м'який авторитаризм (Сінгапур) сприяв мінімізації політичної корупції, а виражено репресивні антикорупційні методи (КНР) не знизили інтенсивності корупційних практик і не зумовили зміцнення антикорупційної системи;

– наукові підходи до аналізу впливу політичної корупції на процеси демократизації країн Центрально-Східної Європи. Доведено, що успішність протидії політичній корупції безпосередньо залежить від рівня активності громадськості в конкретній країні (на прикладах активізації у 2017–2018 рр. потужного антикорупційного громадського руху в Румунії; впливу утисків громадянського суспільства в Угорщині на можливості вияву антикорупційних ініціатив тощо).

Набули подальшого розвитку:

– ретроспективний аналіз корупції у політичному процесі від стародавніх часів (давньосхідні, античні держави) до Новітнього часу. Охарактеризовані динаміка кількісно-якісного зростання корупційних практик у політичному процесі та процес інституціоналізації правового регулювання корупційних дій у політиці, динаміка антикорупційного нормотворення;

– політологічні підходи в оцінці корупційної компоненти політичного процесу незалежних держав пострадянського простору, які виробили відмінні антикорупційні стратегії. Визначено роль євроінтеграції як каталізатора протидії політичній корупції у державах Балтії; недостатній прогрес Грузії у мінімізації

політичної корупції (на відміну від бюрократичної); роль неоавторитарних режимів у Центральній Азії для укорінення політичної корупції, узурпації влади; відмінності у перспективах антикорупційної протидії в Азербайджані та Вірменії; системний характер політичної корупції у Росії;

– глумачення особливостей політичної корупції в Україні та механізмів забезпечення прозорості та підзвітності у політиці. Визначені механізми, запровадження яких спрямоване на мінімізацію політичної корупції. Обґрунтовано доцільність закріплення поняття «політична корупція» на законодавчому рівні, прийняття закону про протидію політичній корупції.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що дослідження пропонує рекомендації щодо можливого запозичення зарубіжного досвіду для вироблення в Україні національної стратегії запобігання та протидії політичній корупції. Матеріали дисертації можуть бути використані при викладанні курсів із політології, конституційного права, публічного управління та адміністрування тощо.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана та рекомендована до захисту у відділі правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Основні положення, висновки та пропозиції автора були представлені на науково-практичних конференціях: міжнародних науково-практичних конференціях «Науково-теоретичні аспекти вирішення глобальних проблем сучасності» (м. Дніпро, 14–15 квітня 2017 р.; тези опубліковано), «Суспільні науки: історія, сучасність, майбутнє» (м. Київ, 5–6 травня 2017 р.; тези опубліковано), «Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 12–13 травня 2017 р.; тези опубліковано); всеукраїнській науково-практичній конференції «VI Всеукраїнські політологічні читання ім. проф. Б. Яроша» (м. Луцьк, 11 травня 2017 р.; тези опубліковано); VI міжрегіональній науково-практичній конференції «Україна на шляху до реформ: політико-правові проблеми сучасності» (м. Івано-Франківськ, 22 травня 2017 р.; тези опубліковано); міжнародних науково-практичних конференціях «Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації» (м. Львів, 26–27 травня 2017 р.; тези опубліковано), «Фактори та умови модернізації предмета досліджень представників суспільних наук» (м. Дніпро, 2–3 червня 2017 р.; тези опубліковано), «Суспільні науки: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 9–10 червня 2017 р.; тези опубліковано), «Нові завдання суспільних наук у XXI столітті» (м. Київ, 16–17 червня 2017 р.; тези опубліковано); VII науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук» (м. Краматорськ, 17 червня 2017 р.; тези опубліковано); міжнародних науково-практичних конференціях «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Львів, 7–8 липня 2017 р.; тези опубліковано), «Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку» (м. Одеса, 21–22 липня 2017 р.; тези опубліковано), «Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (м. Дніпро, 4–5 серпня 2017 р.; тези опубліковано), «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії» (м.

Київ, 18–19 серпня 2017 р.; тези опубліковано), «Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів» (м. Одеса, 8–9 вересня 2017 р.; тези опубліковано); всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільні науки та сучасність: актуальні питання» (м. Запоріжжя, 25–26 серпня 2017 р.; тези опубліковано); VIII міжнародній науково-практичній конференції «Світова спільнота перед викликами сьогодення: інтеграція, самоідентифікація, цінності» (м. Львів, 16 вересня 2017 р.; тези опубліковано); X науково-практичній конференції «Суспільні науки сьогодні» (м. Краматорськ, 22 вересня 2017 р.; тези опубліковано); міжнародних науково-практичних конференціях «Історичні, соціологічні, політологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Херсон, 22–23 вересня 2017 р.; тези опубліковано), «Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії» (м. Львів, 23 вересня 2017 р.; тези опубліковано); III міждисциплінарній науково-практичній конференції «“UChoice: 4P” Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology» (м. Одеса, 6 жовтня 2017 р.; тези опубліковано); всеукраїнській науково-практичній конференції «Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри» (м. Івано-Франківськ, 12 жовтня 2017 р.; тези опубліковано); міжнародних науково-практичних конференціях «Актуальні питання суспільних наук: соціологія, політологія, філософія, історія» (м. Київ, 14 жовтня 2017 р.; тези опубліковано), «Nowoczesne techniki, innowacje i praktyczne doświadczenie w dziedzinie nauk społecznych» (м. Люблін, Республіка Польща, 20–21 жовтня 2017 р.; тези опубліковано); всеукраїнській науковій конференції «Гуманітарні студії НАКККіМ-2017» (м. Київ, 23 листопада 2017 р.; тези опубліковано); XIX всеукраїнській науковій конференції «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього» (м. Харків, 1 грудня 2017 р.; тези опубліковано); III всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-політичні проблеми сучасності» (м. Дніпро, 29 березня 2018 р.; тези опубліковано); III всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми формування громадянського суспільства в Україні» (м. Дніпро, 12 квітня 2018 р.; тези опубліковано); VII всеукраїнських політологічних читаннях імені професора Богдана Яроша (м. Луцьк, 26 квітня 2018 р.; тези опубліковано); всеукраїнському круглому столі з міжнародною участю «Європа: виклики для України» (м. Кам'янець-Подільський, 14 травня 2018 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи викладені в 63 наукових працях: 1 індивідуальній монографії, 6 колективних монографіях, 26 наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях з політичних наук (із них 20 входять до міжнародних наукометричних баз), у 30 тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Специфіка проблем, що стали предметом дисертаційного дослідження, зумовили його логіку та структуру. Робота складається із вступу, п'яти розділів, поділених на підрозділи, висновків і списку

використаних джерел (494 найменування). Загальний обсяг – 408 сторінки, із них основний текст – 367 сторінок, список використаних джерел – 41 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовані мета та завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, наукова новизна одержаних результатів, висвітлено їх практичне значення, наведено дані про їх апробацію та публікації автора за темою дисертації, її структуру й обсяг.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади аналізу політичної корупції»** аналізується історіографія дослідження проблематики політичної корупції, визначається методологія політологічного дослідження політичної корупції.

У *першому підрозділі «Політична корупція як предмет дослідження політичної науки»* автор підкреслює міждисциплінарний характер проблематики політичної корупції. Аналіз джерельної бази засвідчив наявність у ній досліджень не лише політологічного спрямування (В. Асафайло, Л. Березинський, А. Бова, В. Бутенко, І. Валюшко, К. Давиденко, В. Деріга, Г. Кохан, Є. Невмержицький, В. Попозгло, О. Стогова, В. Таран та ін.), а й юридичних аспектів (Н. Армаш, О. Бусол, Р.-В. Кісіль, О. Костенко, Г. Маляр, О. Маркєєва, М. Мельник, І. Рєвак, Д. Тупчієнко, Л. Шмаль та ін.), філософських (О. Базалук та ін.), економічних (О. Грушко, Т. Гуровська, І. Зайцева та ін.), історичних (П. Радько та ін.), питань державного управління (В. Бєглиця, Д. Клименко, С. Кравченко, С. Кустова, І. Пантелейчук, Н. Підбережник, О. Прохоренко, С. Серьогін, Л. Стельмащук, А. Тіньков та ін.).

Автор відзначає, що ідеї, важливі для розуміння проявів політичної корупції на ранніх етапах розвитку держав, можна знайти в працях мислителів доби Античності (Платон, Арістотель, Полібій та ін.), Нового часу (Т. Гоббс та ін.), Просвітництва (Г. В. Ф. Гегель та ін.). Історію корупції у різний час і в різних державах досліджували К. Бардола, А. Гійу, Ш. Діль, С. Зіманов, Дж. Норвіч, Т. Татубаєв, Дж. Чіфальді, Т. Югай та ін. Серед зарубіжних учених істотний внесок у розробку тематики політичної корупції зробили І. Амундсен, Т. де Ваал, А. Ванучі, Д. Гоуден, О. Гределанд, Д. Дела Порта, С. Кінкарц, М. Кітсінг, С. Коткін, С. Левітські, В. Мілер, Е. Пароді, С. Роуз-Аккерман, Г. Хелмке, А. Шайо та ін.

Аналіз історіографії предмета дослідження засвідчив, що у вітчизняній політичній науці комплексного аналізу політичної корупції на основі методології неоконституціоналізму не проводилося. У джерелах із проблематики політичної корупції найперше увагу приділено вивченню політичної корупції як загрози еволюції демократичних інститутів, виклику національній безпеці держав. Досліджуються чинники, котрі сприяють виникненню та поширенню політичної корупції; вивчається роль різноманітних державних і недержавних акторів у системі антикорупційної політики новітніх держав.

Віддаючи належне науковій значущості цих розвідок, дисертант констатує, що проблематика політичної корупції залишається недостатньо актуалізованою й дослідженою.

У другому підрозділі «Методологічна основа сучасних політологічних досліджень політичної корупції» автор визначає неоінституціоналізм оптимальною для виконання поставлених дослідницьких завдань методологією. Функціональний апарат неоінституціоналізму уможливує вивчення корупції саме як неформального інституту, інституційних конфліктів тощо. Специфіка неоінституціоналізму в тому, що політичні інститути розглядаються крізь призму взаємозв'язків формальних норм і неформальних правил гри. Політична корупція здійснюється у площині неформальної політики; це приклад латентної політики. Неоінституціоналізм пояснює, як виникає та розвивається політична корупція, показує, як неформальний інститут політичної корупції деформує формальні правила та процедури. Також інституційний аналіз уможливує аналіз інституційних механізмів мінімізації політичної корупції.

Дисертант доповнив методологію неоінституціоналізму аксіологічним підходом і компаративним аналізом. За допомогою першого вивчається зміст антикорупційних цінностей, їх роль у системі ціннісної ієрархії громадянина та держави. Дослідницький потенціал політичної аксіології сприяв концептуалізації автором понять «антикорупційні цінності», «антикорупційна культура», «антикорупційна ментальність», а також визначенню ролі таких цінностей у політичному процесі країн із різними типами політичного режиму.

За допомогою компаративного аналізу дисертант з'ясовує причини й особливості вираженості корупційних практик у політичному процесі різних країн, порівнює обрані ними стратегії протидії політичній корупції. Цей метод уможливує концептуалізацію політологічного аналізу політичної корупції, прояви якої співвідносяться з такими ж деструктивними практиками в різних країнах, регіонах. Моніторингове порівняння країн важливе для пояснення їх успіхів і регресу в запобіганні й протидії політичній корупції.

У другому розділі «Політична корупція: концептуалізація поняття, форми прояву, суб'єктний склад» дисертантом запропоновано авторське визначення поняття «політична корупція», досліджено еволюцію її форм від ранніх до сучасних, визначено суб'єктний склад корупційних дій у політиці, вивчено політичну корупцію як систему протиправних дій та бездіяльності, спрямованих на нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень задля отримання особистих чи групових вигод.

У першому підрозділі «Еволюція корупції у політичному процесі: історична ретроспектива» автор аргументує, що коріння політичної корупції сягає стародавніх часів: різноманітні зловживання у політиці фактично виникають синхронно з її появою. Історія давньосхідних держав дає приклади протиправних зловживань політичного характеру, а перші спроби осмислення корупції як антисуспільного явища виражені в давньогрецькій політико-правовій думці. Кількісно-якісне зростання корупційних практик особливо характерне для Стародавнього Риму (від розквіту Республіки). Збільшення обсягів корупційних

практик у Європі починається у добу Середньовіччя, коли за відсутності поділу влади та її узурпації почали швидко розвиватися грошові відносини, зріс державний апарат; водночас жорсткішають покарання за корупційні зловживання (тут радше мова про бюрократичну, а не власне політичну корупцію), виникає перший формат незалежного аудиту.

Дисертант доводить, що ближче до сучасного розуміння корупції формується з переходом до Нового часу. Імпульсом до осмислення політичної корупції стали праці, в яких корупцію прирівнюють до недуги (Н. Макіавеллі), наслідком якої стає презирство до закону (Т. Гоббс). Автором відзначено уявлення в Новий час фаворитизму як прояву політичної корупції.

Автор зазначає, що правове регулювання питань, опосередковано дотичних до політичної корупції, припадає ще на стародавній період («Закони Хаммурапі», «Архашастра», афінські закони про доходи громадян поліса, давньоримські «Закони XII таблиць» та ін.). Але в сучасному розумінні проблеми, породжені політичною корупцією, починають унормовуватися від кінця XIX ст. (низка актів Великої Британії щодо неприйнятності продажу публічних посад, електоральних зловживань тощо). Політична корупція стала предметом наукових досліджень у 1970-х роках; її вивчення динамічне з огляду на мінливість політичного процесу, постійні зміни в його конфігурації та перманентну появу новітніх корупційних практик.

У другому підрозділі «Концептуалізація поняття „політична корупція“, її суб'єктний склад» дисертант відзначає, що поняття «політична корупція» доцільно тлумачити крізь призму багатьох дослідницьких підходів і методологій. В Україні відсутнє нормативно врегульоване визначення політичної корупції за наявності численних інтерпретацій цього поняття. Політична корупція характеризується як: прояв тіньової, неформальної політики, латентна політика; підривний механізм, який посягає на стабільність будь-якої інституційної системи; загроза національній безпеці держави, позаяк зумовлює неформальну інституціоналізацію, подальшу деградацію державних інститутів; практика, спрямована на звуження публічного простору, ускладнення циркуляції еліт і монополізацію політичного ринку; стійкий тип рентазорієнтованої поведінки політичних акторів; комплекс неформальних норм, які структурують, обумовлюють дії політичних акторів і суперечать колективним ідеалам, цілям, уявленням у формальних інститутах; закритий від громадськості вид політичних практик у непублічному полі комунікації; неформальний інститут, який зумовлює заміщення формальних інститутів неформальною інституціоналізацією та ін.

Авторська концептуалізація політичної корупції ґрунтується на методологічних засадах неінституціоналізму. Політичну корупцію дисертант визначає як деструктивний різновид неформальних інститутів підривного партикулярного характеру, який зумовлює неправомірне використання суб'єктами політичного процесу з корисливих мотивів ресурсів влади в позасуспільних

інтересах, приватизацію публічних ресурсів за умов слабкості формальних і конструктивних неформальних інститутів.

Дисертант підкреслює дискусійність питання суб'єктного кола політичної корупції, критеріїв розмежування її суб'єктів від суб'єктів інших видів корупції, наприклад, бюрократичної. До таких автор відносить як індивідуальних, так і колективних акторів, які спрямовують свою протиправну ініціативу, заохочувану корисливим мотивом, на руйнування суспільного ладу, підрив національної безпеки. Таке суб'єктне коло досить широке – від глави держави до пересічного виборця.

У *третьому підрозділі «Політична корупція як система протиправних дій: варіативність проявів»* автор відзначає, що політично-корупційна система охоплює великий спектр протиправних дій та бездіяльності, спрямованих на нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень із метою отримання особистих чи групових вигод. Цю систему утворюють такі види політичної корупції: а) партійна (порушення порядку фінансування; прийняття партійних рішень в обхід механізмів внутрішньопартійної демократії; створення «партій на продаж»; фактичний «продаж місць» у потенційно прохідній частині партійного списку; використання «підставних донорів» для обходу лімітів на пожертви партіям тощо); б) електоральна (порушення правил надходжень до виборчих фондів; підкуп виборців і членів виборчих комісій; застосування адміністративного ресурсу в інтересах окремих суб'єктів виборчого процесу тощо); в) лобістська (непрозоре, тіньове просування насамперед у законодавчому та виконавчих органах державної влади інтересів зацікавлених осіб за винагороду чи з іншої мотивації); представницька (зміна депутатом парламентської фракції з корисливих мотивів та інші дії, які лежать у площині політичної етики); г) клієнтсько-патронажна (використання державних ресурсів задля просування інтересів певних індивідуальних чи колективних акторів, непотизм; дії, пов'язані з наявністю конфлікту інтересів тощо); д) судова (виконання судовими органами політичного замовлення; тиск на судові інстанції суб'єктів політики з метою забезпечення певних рішень суду) та ін. Названі види не охоплюють усі можливі варіації політично-корупційних дій, а є лише авторською спробою окреслення політично-корупційної системи.

У *третьому розділі «Зарубіжні практики політичної корупції та досвід антикорупційної протидії»* досліджено прояви політичної корупції та антикорупційні стратегії п'яти груп держав: Південної Європи (Греції, Італії, Португалії та Іспанії); розвинених держав Західної Європи з високими антикорупційними показниками (Велика Британія, ФРН); США; азійських держав із контрастними форматами антикорупційної протидії (Сінгапур, Гонконг, КНР); країни Центральної та Східної Європи, інтегровані до ЄС, які зберігають високі показники політичної корупції (Болгарія, Румунія, Угорщина).

У *першому підрозділі «Політична корупція у країнах Південної Європи: пошук новітніх механізмів протидії на тлі наслідків боргової кризи»* відзначено, що

аналізовані держави Південної Європи з 2009 р. перебувають під впливом фінансової кризи. Простежується двосторонній зв'язок: глибокі наслідки кризи спровоковані не в останню чергу політичною корупцією, а політична корупція посилює економічний спад. Переплетіння бізнесу та політики перетворило держави регіону на найбільших зовнішніх боржників у ЄС. Корупція та домінування відносин за принципом «клієнт – патрон» є чинниками, які гальмують реформи. Це відбувається попри те, що південноєвропейські держави долучаються до новітніх міжнародних антикорупційних ініціатив, унормовують фінансування партій, встановлюють обмеження для недопущення конфлікту інтересів тощо задля уможливлення транспарентної політики. Спільними проблемами держав регіону, пов'язаними з політичною корупцією, є непрозорість відносин між бізнесом і політиками, закритий характер лобістських практик.

У роботі показано, що в Греції зловживання політичних акторів неформально прирівняні до національних традицій; лише в поодиноких випадках винні у політичній корупції притягалися до відповідальності. Грецькі партії є фрагментованими; значна частина політиків пов'язана з нелегальним бізнесом. Громадська думка оцінює грецьких політиків як ненадійних непрофесіоналів із непродуктивною популістською риторикою; їх зацікавленість звужена до досягнення успіху особистого чи партійного бізнесу. Наслідком нездорового соціально-політичного клімату є зростання популярності ліво- і праворадикальних партій (правої «Золотої Зорі», лівої СИРІЗА).

Дисертант відзначає, що дієвішими, на перший погляд, можуть видатися антикорупційні позиції Італії, де у протидії корупції більш виражена, ніж в інших країнах регіону, взаємодія держави з громадськістю. Але цього недостатньо для виходу з групи висококорумпованих держав ЄС. Проведена в 1990-х роках операція «Чисті руки» та подальші антикорупційні операції лише дещо ослаблюють корупційні мережі Італії. Автор підкреслює, що в цій державі фактично відбулося неформальне зрощення політичної, економічної та медійної влади. Політична корупція сприяє зростанню правопопулістських рухів з антивладною риторикою («Рух п'яти зірок»).

Як показано в роботі, у Португалії, яка найбільше постраждала від фінансової кризи, нині відсутня скоординована державна програма боротьби з корупцією. Попри великий обсяг порушуваних корупційних справ лише незначна їх кількість завершується обвинувальними вироками. Нецільове використання фінансів громадських фондів і партій засвідчують неефективність антикорупційних заходів.

Дисертантом підкреслено особливість Іспанії: високий рівень готовності громадян до корупції. Характерне зростання недовіри до традиційних партій (зокрема, правлячої «Народної партії» через «справу Гюртеля») та репутаційні загрози інституту монарха через корупційні підозри членів королівської родини. Політичну корупцію іспанці розглядають як певну історичну традицію, частину національної політичної культури, генетичну особливість національного характеру тощо. Причина цього вбачається дисертантом не в останню чергу в слабкості

демократичних традицій, які почали формуватися в Іспанії менш як півстоліття тому (після 1975 р.).

У *другому підрозділі «Європейські формати політичної корупції й антикорупційних стратегій: традиції і новації у прикладах Великої Британії та Німеччини»* автором аргументовано, що ці країни є прикладами того, що політична корупція – «хвороба», якою уражені всі держави, незалежно від рівня розвитку та політичного режиму; відмінним дисертант вважає лише рівень такої «інфікованості». Обидві держави попри передові економічні позиції не є антикорупційними лідерами (як, приміром, Данія, Фінляндія, Швеція та ін.), але опертя на антикорупційні цінності забезпечує їм стійкі високі позиції у рейтингах, які відображають рівень корупції та протидії їй. Політична корупція в цілому сприймається громадськістю як політична патологія, але ні Велика Британія, ні ФРН не є державами з «нульовою терпимістю» до неї. Високий рівень політико-правової культури, розвиненість громадянського суспільства зумовлюють відставку політиків за умов корупційного викриття. Механізми антикорупційного забезпечення цих держав динамічно вдосконалюються.

Серед проблем корупційного характеру у Великій Британії дисертант відзначає: лобіювання у палаті громад за винагороду (т. зв. практика «гроші за питання»); фактичний «продаж» депутатських місць у палаті лордів у формі фінансової підтримки певних партій (практика «пожертви в обмін на титули» найперше характерна лейбористам); нецільове використання бюджетних коштів депутатами Палати громад; фінансування політичних партій корпораціями (відсутні обмеження на політичні внески, що зумовлює залежність партій від донорів); збереження депутатського імунітету. Попри певні проблеми та правові прогалини у системі протидії корупції від підозр у політичній корупції не мають імунітету навіть члени королівської родини.

Автор відносить до основних протиправних дій корупційного характеру в німецькій політиці переказ коштів через посередників (благодійні фонди тощо), приховане заохочення державних службовців за лобізм, різні способи нелегітимного фінансування політичних партій та ін. Система лобізму в ФРН непрозора через відсутність реєстру лобістів; німецькі лобісти зазвичай працюють як консалтингові компанії. Зберігається традиція «дверей, що обертаються» (перехід політиків після завершення кар'єри на роботу до великих корпорацій). Всупереч законодавству, яке унормовує доступ до публічної інформації, не задовольняється значна частина запитів громадян (із мотивів «державного інтересу»). Недосконалою залишається система забезпечення прозорості фінансування політичних партій ФРН.

У *третьому підрозділі «Запобігання політичній корупції: досвід США»* автор констатує наявність у цій державі національної стратегії протидії політичній корупції, але з певними прогалинами. Перші концепції «політичної корупції» були сконструйовані ще під час розслідувань обставин Уотергейтського скандалу. Перманентними є пошуки методів зменшення електоральної корупції, насамперед

шляхом розкриття донорів і запровадження обмежень на пожертви від фізичних осіб, але зберігається можливість необмежених внесків від організацій. Водночас постійні нововведення у фінансуванні виборчих кампаній ще більше «гнізують» цей процес, уможлиблюють «сірі» схеми. Це зумовлене відсутністю в Конституції США чітких норм, що регулюють діяльність політичних партій, – вони прирівнюються до будь-якої іншої громадської організації (некомерційні об'єднання означені як «корпорації»). Доведення зловживань ускладнене рішенням Верховного суду США (2009), яке дозволяє громадським об'єднанням отримувати та витратити грошові ресурси на проведення передвиборчої агітації у необмеженій кількості та без вимоги звітувати про джерело фінансових надходжень.

Автор відзначає важливе значення законодавчого унормування (з 1946 р.) лобізму, що уможливлює прозорість, підконтрольність суспільству діяльності лобістів у політиці. Прогресивним є прийняття кодексів поведінки сенаторів і членів Палати представників Конгресу США. Загалом американська практика демонструє, як може модернізуватися антикорупційний механізм, реагуючи на нові форми протиправних дій політичних акторів.

У четвертому підрозділі «Політична корупція в азієських державах: національні контрасти форм і методів протидії (Сінгапур, Гонконг, КНР)» автором відзначена відмінність новітніх азієських держав за критерієм інтенсивності корупційних практик у політиці, толерування корупції. Дисертант виділяє держави-лідери (виробили стійкий імунітет до політичної корупції) й держави-аутсайтери антикорупційної боротьби (лише імітують антикорупційні реформи, насамперед під час популістських кампаній і виборів). Азієські країни відмінні у виборі методів антикорупційної протидії: одні спираються на демократичні підвалини, інші – звертаються до авторитарних механізмів. Антиприкладом дисертант визначає політичну корупцію кланів президентів Х. М. Сухарто (Індонезія), Ф. Маркоса та К. Акіно (Філіппіни), Ро Де У (Південна Корея), прем'єр-міністра Т. Чинавата (Таїланд).

Найуспішніші антикорупційні стратегії реалізовані у Сінгапурі та Гонконзі. КНР обрала репресивні антикорупційні методи, що не сприяло формуванню антикорупційної культури. Дисертант відзначає основні особливості механізмів протидії політичній корупції у цих країнах.

У Сінгапурі протидію корупції ініціювала ще англійська колоніальна влада (кримінальний кодекс 1871 р., проте системні зрушення розпочаті в 1959 р. (перемога на виборах Партії народної дії, реформи прем'єра Лі Куан Ю). Було законодавчо розширено визначення неправомірної вигоди; досягнуто цілкового нетолерування громадськістю корупції; жодна посада не убезпечена від покарання, відсутні імунітети; запроваджено принцип презумпції винуватості. Зазвичай авторитаризм і політична корупція є взаємозалежені, але Сінгапур є винятком: м'який авторитаризм, навпаки, мінімізував корупційні практики.

У Гонконзі в 1970-х роках створені незалежні антикорупційні органи. Антикорупційна політика поєднує репресивні та превентивні заходи. Досягнуто

високого рівня нетолерування корупції населенням: понад 90 % інформації про неправомірні корупційні дії мають джерелом громадськість. Скасована презумпція невинуватості для чиновників, діє потужний громадський контроль за діяльністю антикорупційних органів.

КНР має тисячолітню традицію привілейованої бюрократії, яка гальмує появу демократичних антикорупційних механізмів. Впроваджена репресивна модель боротьби з корупцією, яка ведеться радше зі симптомами проблеми, а не джерелами корупційних практик у політиці. Досвід КНР засвідчив: публічні страти, засудження до довічного ув'язнення не знижують рівень корупції. Слабкість антикорупційної системи спричинена збереженням умов для корупції – дискреційних методів прийняття рішень, непрозорістю державного управління. Західна модель поділу влади тут визнана неприйнятною. В системі антикорупційної боротьби переплетені поняття закону та партійної дисципліни (закону та моралі у Стародавньому Китаї). Зацікавлені особи та групи реалізують свої інтереси не через демократичні механізми, а через корупційне лобювання у вищих партійних органах. Антикорупційні органи не є незалежними. Відсутній публічний доступ до декларацій про доходи та майно.

У *п'ятому підрозділі «Інструменти подолання політичної корупції у країнах Центрально-Східної Європи»* дисертантом з'ясовано особливості проявів політичної корупції та механізмів її мінімізації у Румунії, Болгарії, Угорщині та Польщі. Проблема вивчається в контексті їх більш як десятирічного членства в ЄС. Політична корупція є причиною стримування їх прогресивного розвитку. Автор акцентує на відмінностях сприйняття проблеми політичної корупції громадськістю країн регіону.

Румунське громадянське суспільство, на відміну від болгарського, два роки поспіль (2017–2018 рр.) демонструє послідовну протидію корупційним практикам у політиці. У Болгарії потужних антикорупційних виступів не відбувалося, громадськість схильна виражати свою позицію на рівні «диванного активізму». Якщо в Румунії сформоване стійке усвідомлення суспільством довгострокових загроз подальшого толерування корупційних практик, то щодо Болгарії констатувати таке достатніх підстав нема. Дисертант робить висновок: ефективність антикорупційних стратегій напряму корелюється з розвиненим громадянським суспільством, яке уможливило мінімізацію спроб політичних акторів розробити правила гри «під себе» і сприяти корупційному захопленню держави.

Аналіз дисертантом політичної корупції в Угорщині виявив тривожні тенденції зростання корупційних практик в умовах згорання демократичних перетворень і розбудови моделі неліберальної демократії. Щодо Польщі, то хоча донедавна успіхи в протидії корупції були істотними, в останній рік антикорупційні показники держави погіршилися. Це актуалізує питання про якість антикорупційної програми правлячої партії, доцільність антикорупційної активізації громадянського суспільства.

У четвертому розділі «Корупційна компонента політичного процесу на пострадянському просторі та оцінка дієвості політико-правових механізмів протидії їй» досліджено шляхи запобігання та протидії політичній корупції у державах Балтії, Південного Кавказу, Центральної Азії, у Російській Федерації.

У першому підрозділі *«Політична корупція у державах Балтії: успішний досвід мінімізації на пострадянському просторі»* дисертантом відзначено поступ у зменшенні політичної корупції у цих країнах у період підготовки до членства в ЄС.

Естонія є найменш корумпованою не лише на пострадянському просторі, а й серед держав ЄС. Модель боротьби з корупцією ґрунтується на жорстких реформах суду та державної служби 1992–1995 рр., ініційованих прем'єр-міністром М. Лааром. Електоральну корупцію мінімізовано онлайн-голосуванням (з 2005 р.), бюрократичну корупцію подолано завдяки моделі е-держави (програма «Електронна держава» з 2000 р.). Проблема корупції у партійному фінансуванні вирішена частково шляхом впровадження змішаної моделі фінансування політичних партій: державне фінансування (для партій, які отримали щонайменше 1 % голосів) і приватні пожертви (обмежень немає, що викликає дискусію); заборона пожертв від юридичних осіб. Обмежені пожертви членам парламенту для запобігання нецивілізованому лобізму. Аудит проходять лише ті партії, які дотуються державою, водночас порушення правил фінансування політичних партій криміналізовано. Залишається актуальним прийняття кодексу поведінки депутатів парламенту.

Латвія після проголошення незалежності стикнулася з викликами втручання бізнес-структур і приватних осіб у роботу державних установ із метою лобіювання інтересів, що гальмувало прийняття країни в ЄС та НАТО. Але оскільки інтеграція була державним пріоритетом, то за аналогією з гонконзьким антикорупційним органом було створено Бюро із запобігання та боротьби з корупцією. Дисертантом відзначена добре розвинена юридична та інституційна база для регулювання фінансування політичних партій і виборчих кампаній: заборонені пожертви партіям від юридичних осіб та обмежені від фізичних осіб; заборонені позики для партій; існує державне фінансування.

Литва мінімізувала політичну корупцію завдяки забороні фінансування партій, політиків, виборів юридичними особами; прийняттю закону про лобізм; ухваленню кодексів поведінки політиків (із запровадженням санкцій); мінімізації різних видів імунітетів. З 1997 р. діє спеціалізований антикорупційний орган – Служба спеціальних розслідувань. Фізичні особи фінансують партії, або передаючи 1 % свого податку на прибуток певній партії чи до державного бюджету (за відсутності партійної переваги), або здійснюючи пожертву до бюджету рекламної кампанії певної партії (до 7,5 тис. євро). Дисертант розглядає такий механізм як приклад електорального краудфандингу з чітким обліком.

У другому підрозділі *«Політична корупція: грузинський варіант»* констатовано, що реформаційний досвід Грузії є яскравим прикладом того, як пострадянська патріархальна держава здатна на справжній цивілізаційний ривок.

Водночас дисертант ставить під сумнів успіхи Грузії у протидії саме політичній корупції: її було мінімізовано насамперед на рівні надання державних послуг, оподаткування, що не є підставою проєкції такого результату на площину політичної корупції. Водночас поштовх до активізації запобігання та протидії політичній корупції дисертант пов'язує із внесенням (2017 р.) змін до Конституції Грузії, які стосуються системи стримувань та противаг, а також модернізації виборчої системи (від 2020 р.). Водночас перебіг грузинського політичного процесу не дозволяє формулювати гіпотезу про те, що конституційні новації завершать інституційні реформи для забезпечення стійкості результатів боротьби з політичною корупцією. Адже тривалий час високою була концентрація виконавчої влади за слабкої системи стримувань і противаг, що уможливило зловживання владою. Серед позитивних змін останніх років дисертант відзначив зростання незалежності медіа, судової влади, виборчих комісій, більш плюралістичний парламент із вищою незалежністю від уряду, впровадження системи моніторингу майнових декларацій державних службовців, певний прогрес у питаннях законодавчої відкритості; серед проблем – усе ще недостатню незалежність парламенту, необхідну для належного контролю за урядом; вибіркове правосуддя у справах проти колишніх державних чиновників; випадки непотизму та фаворитизму в призначеннях у державному секторі; відсутність рівних умов участі у виборах для політичних партій з огляду на прогалини у виборчому законодавстві.

У *третьому підрозділі «Політична корупція в умовах неоавторитаризму держав Центральної Азії (Таджикистан, Киргизстан та Казахстан)»* констатовано неоавторитарний характер політичних режимів у цих державах, що є визначальним чинником укорінення політичної корупції, набуття нею системного характеру, фактичного корупційного захоплення влади. Суспільний розвиток стримується владою, олігархами та кримінальними мережами. У регіоні зберігаються сильні традиції та кланові зв'язки, які продукують непотизм і кумівство. Офіційні інститути співіснують із мережею заступницьких зв'язків родинно-кланового і феодално-клієнтського характеру, які детермінують громадські та ділові стосунки.

У всіх країнах регіону констатовано високий рівень корупції за персоналістського типу неоавторитаризму в Казахстані, Таджикистані, Туркменістані, Узбекистані та корпоративного типу режиму в Киргизстані. Чинниками, які сприяють корупційним практикам, дисертант визначає: слабкість громадянського суспільства та наступ держав на його інститути; відсутність громадянського контролю та підзвітності політиків; міцність кланових традицій; декларативне інсталювання елементів демократії, узалежненість ключових політичних рішень від глави держави та ін.

Республіка Таджикистан демонструє, як політична корупція може стати реальною загрозою державності. Ключові рішення приймаються главою держави; інформація про доходи політиків закрита; практично відсутній доступ до альтернативних медіа, відсоток користувачів Інтернету вкрай низький;

несформовані традиції плюралістичної політичної культури; відсутні політична конкуренція, вільні вибори, незалежні суди та медіа, інформація про партійне фінансування недоступна, прямого державного фінансування партій немає, натомість очевидна залежність партій від спонсорів.

Як зазначає дисертант, Киргизька Республіка у політологічних дослідженнях представлена або як «острівець демократії» в авторитарній Центральній Азії (з огляду на Тюльпанову та Посттюльпанову революції), або як приклад «держави, що не відбулася», ураженої корупцією, беззаконням і нестабільністю. І перший, і другий киргизькі президенти, які уособлювали родинно-кланові режими, звинувачувалися громадськістю в корупції й у революційний спосіб усувалися від влади. Шляхом зменшення повноважень президента (2010), розширення повноважень прем'єр-міністра (2016) зроблено нерезультативні спроби подолання клановості та кумівства. Громадянське суспільство залишається слабким; партії не стали ідеологічно зрілими об'єднаннями громадян, система виборів передбачає закриті партійні списки, відсутня внутрішньопартійна демократія.

Республіка Казахстан є державою, яка опинилася в особливій ситуації – своєрідній пастці між західним плюралізмом та азійською автократією. На кожному етапі еволюції державності, від ханського до новітнього, у міжособистісних і міжгрупових стосунках домінували неформальні зв'язки. Дисертант аргументує, що в Казахстані корупція базується на розподільно-кланових відносинах; зберігається жорстка президентська вертикаль (м'який центристський авторитаризм) зі сильним династичним ухилом; розвиток багатопартійності гальмується надмірними вимогами при заснуванні та реєстрації партій. Державне фінансування партій супроводжується тіншовим фінансуванням тощо.

У четвертому підрозділі *«Політична корупція як загроза національній безпеці Азербайджану та Вірменії»* дисертант відзначає, що для цих неоавторитарних держав характерне тісне переплетіння політичної та економічної корупції. Корупційні практики спрямовані на монополізацію влади шляхом: усунення політичних опонентів, імітації поділу влади, фаворитизму, вибіркового правосуддя, тиску на громадянське суспільство та незалежні медіа тощо. Корупція сприймається у цих країнах як ендемічне та глибоко інституціоналізоване явище, що проникло в суспільно-політичне життя завдяки політичному патронажу. Населення є носієм переважно патріархальної політичної культури, не готове поступитися клановими зв'язками задля просування демократичних цінностей. Громадянське суспільство обох країн слабе (насамперед через владні переслідування опозиції).

Азербайджан має закриту, непрозору політичну систему внаслідок концентрації влади в руках однієї родини. Причинами політичної корупції є неефективність влади на тлі недостатнього спротиву громадянського суспільства.

Вірменія зберігає системний характер корупції: дефіцит прозорості діяльності уряду; обмежена незалежність судової влади; звужені можливості громадян щодо

зміни влади, на політичному полі діють не партії, а бізнес-групи; спеціалізований незалежний антикорупційний орган відсутній. Антикорупційні зрушення помітні лише в армії. Процедура декларування майна на доходи державних посадовців має формальний характер, не зумовлюючи подальших антикорупційних розслідувань. Під час виборів фіксуються численні порушення, уникати яких не допомагають законодавчі нововведення. Існує державне фінансування партій (які подолали 3 % бар'єр); партійне спонсорство іноземців заборонене, але представники діаспори мають право на подвійне громадянство. Ймовірні антикорупційні зміни очікуються як результат переходу (2017 р.) держави до парламентської республіки. Громадянський рух протесту навесні 2018 р., широкомасштабні реформи уряду Н. Пашиняна можуть сприяти подальшому антикорупційному очищенню країни.

У п'ятому підрозділі «Інституціоналізація політичної корупції як характеристика політичного ландшафту Російської Федерації» акцентовано на системному характері російської корупції, декларативності антикорупційних механізмів у політиці. Корупція є основним механізмом функціонування політичної влади, який унеможливив транспарентну конкуренцію. Політична корупція проявляється у непотизмі, різних способах привласнення суспільних і державних благ для особистого чи колективного використання. Неопатримоніалізм російської системи державного управління визначений дисертантом як перешкода формуванню правового політичного режиму.

Корумпованість російської політики, на думку дисертанта, увиразнена у: фальсифікації результатів виборів задля утримання (узурпації) влади, незмінності політичної системи; наявності особливих фінансово-політичних груп, які приймають стратегічні державні рішення без винесення на ширше обговорення; відсутності реальної політичної конкуренції; формуванні органів виконавчої влади за критерієм особистої відданості керівництву; посиленій державній підтримці однієї політичної сили («партії влади»); нецивілізованому лобізмі тощо. Декларування доходів є формальною процедурою, а не інструментом антикорупційної протидії, позаяк відсутня перевірка на індикатори корупції. Антикорупційні громадські ініціативи переслідуються владою.

Росія визначена дисертантом як приклад деформованої держави, де корупція витіснила конкуренцію. Ротація влади майже не відбувається, правлячі політико-економічні угруповання повністю приватизували публічну владу, використовують її ресурси для досягнення вузькогрупових цілей.

У п'ятому розділі «Україна у вимірі політичної корупції» досліджується інститут політичної корупції у контексті її проявів, формування антикорупційної політико-правової культури, антикорупційних цінностей; вивчаються антикорупційні регуляторні акти в системі протидії політичній корупції.

У першому підрозділі «Політична корупція в Україні: основні прояви та методи протидії» автор зазначає, що упродовж років незалежності політична корупція була атрибутом діяльності політичних акторів України, хоч у вітчизняний

політичний лексикон термін «політична корупція» увійшов у 2006–2009 рр., коли почали увиразнюватися ієрархічні корупційні піраміди, замкнені корупційні цикли.

До Революції Гідності канали впливу громадян на владу були практично заблоковані. Система виборів різного рівня не дозволяла виборцю впливати на персональний склад виборчих органів. Велика кількість проблем збереглася досі, доповнившись новими формами політичної корупції. Це, на думку дисертанта, вимагає конструювання цілісного механізму протидії проявам корупції у партійному фінансуванні, під час виборчих кампаній, лобіювання тощо.

Із запровадженням державного фінансування партій та процедури контролю за їх фінансовими та іншими матеріальними активами розпочався рух до прозорості та підзвітності у політиці, проте політичні партії намагаються нівелювати норми антикорупційного законодавства. Для мінімізації політичної корупції автор обґрунтовує доцільність таких заходів: перехід до пропорційної системи виборів із відкритими списками на зміну змішаній системі з корупційною мажоритарною компонентою; скасування (або істотне обмеження) фінансово витратної політичної реклами на телебаченні; створення гарантій невідворотності покарання за корупційні злочини в політиці, через діяльність Антикорупційного суду; посилення державного та незалежного громадського контролю за прозорістю фінансової діяльності політичних партій та іншими сферами прояву політичної корупції; формування антикорупційної культури населення, яка передбачала б нетолерування усіх форм корупції тощо.

Дисертантом обґрунтована необхідність прийняття окремого закону про політичну корупцію, який унормував би комплекс питань щодо сутнісних характеристик політичної корупції, шляхів запобігання та протидії їй, визначив антикорупційні можливості громадськості, відповідні санкції тощо. Прогалина у законодавчому врегулюванні політичної корупції зумовлює розмитість розуміння її суб'єктного кола, видів дій, які можуть кваліфікуватися як корупційні. На думку автора, в Україні розуміння політичної корупції охоплює доволі звужену кількість протиправних дій, пов'язаних із фінансуванням партій, електоральними зловживаннями, своєрідними «продажами» місць у виборчих списках, голосів депутатів за певну законодавчу ініціативу тощо.

У *другому підрозділі «Антикорупційні цінності в системі політико-правової ментальності»* автор висвітлює характерне для України своєрідне ціннісне протистояння «антикультури корупції» та «культури антикорупції» і доводить, що успішна антикорупційна політика, попри значну кількість стратегій, концепцій, доктрин, неможлива без фундаментальних зрушень у суспільній та індивідуальній свідомості, істотних позитивних коректив у нормах, правилах і поведінці не лише політиків, державних службовців, а й пересічних громадян як важливих політичних акторів.

Попри те, що політична корупція в Україні має певні історичні традиції, а також те, що тривалий час існувало й великою мірою зберігається толерантне ставлення українців до різних видів корупції, корупційні антицінності не є

частиною національного менталітету. Упродовж багатьох років українцям завуальовано нав'язувалася прийнятність і майже безкарність корупційної поведінки. В результаті сформувався феномен «корупційного прагматизму», який може бути подоланий запуском справді ефективних механізмів антикорупційної протидії, реальною відкритістю та прозорістю влади, очевидністю неприпустимості безкарності за злочини корупційного характеру тощо. Дисертант обґрунтовує потребу формування однозначного розуміння громадянами важливості протидії корупції, усвідомлення її неприйнятності з огляду на розбудову демократичної державності. Мінімізація політичної корупції можлива як результат подолання правового нігілізму та формування демократичної політико-правової культури на основі антикорупційних цінностей.

У *третьому підрозділі «Антикорупційна політико-правова культура: проблеми формування»* автором доведено, що толерантне ставлення до антикорупційних цінностей і відповідно нульова терпимість до корупції формуються не в останню чергу завдяки антикорупційній політико-правовій культурі. Матриця антикорупційної політики в своїй основі повинна мати не лише інституційний механізм, а й формування антикорупційної культури – своєрідного підмурка, на якому вибудовуватиметься вся система протидії корупційним практикам у політиці. Її формування буде тривалим процесом відмови цілих поколінь від укоріненої лояльності до швидких і непрозорих методів досягнення політичних цілей. Дисертант констатує відсутність нині в Україні цілісного розуміння антикорупційної культури, її механізмів, хоча потреба у ній не заперечується ні владою, ні суспільством у контексті розуміння важливості превентивних заходів протидії корупції.

Антикорупційну політико-правову культуру автор розглядає як структурний елемент політико-правової культури; як характеристику індивідуальних і колективних суб'єктів політики, що фіксує параметри їх свідомості, активності щодо політичної корупції. На думку автора, від рівня, змістової наповненості антикорупційної культури залежить поширеність корупційних практик у політиці на усіх її рівнях. Формування системи антикорупційних цінностей у політиці зумовлює максимальне звуження сфери корупційної антикультури, що базується на завуальованому схваленні, безпосередній залученості до корупційних практик у політичному процесі або ж свідомій бездіяльності. Антикорупційна політико-правова культура засвідчує, наскільки укоріненими в конкретному суспільстві є прогресивні демократичні цінності. Україні потрібна цілісна державна програма формування антикорупційної культури громадян, частиною якої має стати протидія політичній корупції шляхом утвердження антикорупційних цінностей. Дисертант аргументує, що зміна політико-правової свідомості громадян України має стати засадничим кроком у антикорупційних перетвореннях у державі.

У **висновках** сформульовано основні результати дослідження, наведено теоретичні узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми – порівняльно-політологічної концептуалізації політичної корупції.

1. Коріння політичної корупції сягає стародавніх часів: у давньосхідних державах уже фіксуються корупційні зловживання в політиці, а давньогрецька політико-правова думка демонструє спроби осмислення корупції як антисуспільного явища. Кількісно-якісне зростання корупційних практик характеризує Стародавній Рим. Масштаби корупції зросли в добу Середньовіччя: за відсутності поділу влади та її узурпації швидко розвиваються грошові відносини, зростає державний апарат; водночас жорсткішають покарання за корупційні зловживання, виникає перший формат незалежного аудиту. В Новий час, коли починають утворюватися централізовані держави та увиразнюється фаворитизм як результат абсолютизму, політичну корупцію уже прирівнюють до недуги, наслідком якої стає презирство до закону. Правове регулювання питань, дотичних до політичної корупції, у сучасному розумінні починається наприкінці XIX ст. (низка актів Великої Британії щодо неприйнятності продажу публічних посад, електоральних зловживань тощо). Політична корупція стала предметом наукових досліджень на початку XX ст.; її вивчення ускладнене латентною природою та перманентним оновленням форм корупційних практик.

2. В Україні відсутнє нормативно врегульоване визначення політичної корупції за наявності численних інтерпретацій цього поняття з позицій різних методологій. Авторська політологічна концептуалізація політичної корупції ґрунтується найперше на методологічних засадах неінституціоналізму. Політична корупція – деструктивний різновид неформальних інститутів партикулярного характеру, який зумовлює неправомірне використання суб'єктами політичного процесу з корисливих мотивів ресурсів влади у позасуспільних інтересах, приватизацію публічних ресурсів за умов слабкості формальних і конструктивних неформальних інститутів. Політична корупція є не тільки феноменом сучасного політичного життя на глобальному рівні, а й сформованим політичним інститутом, неформальним – за критерієм легальності, протиправним – за критерієм суспільної легітимності, руйнівним – за наслідками для становлення та функціонування демократичної політичної системи, деструктивним – для суспільної свідомості й системи національної безпеки.

3. Питання про критерії віднесення певних осіб до суб'єктів політичної корупції, відмежування їх від суб'єктів інших видів корупції (наприклад, бюрократичної) залишається дискусійним, насамперед через нормативно-правову неврегульованість. Суб'єктами політичної корупції є як індивідуальні, так і колективні актори, які спрямовують свою протиправну ініціативу, заохочувану корисливим мотивом, на руйнування суспільного ладу, підрив національної безпеки.

4. Політично-корупційна система охоплює великий спектр протиправних дій і проявів бездіяльності, спрямованих на нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень із метою отримання особистих чи групових вигод. Цю систему утворюють такі види політичної корупції, як партійна, електоральна, лобістська, представницька,

клієнтистсько-патронажна, судова тощо. Названі групи не охоплюють усі можливі варіації політично-корупційних дій, а є лише спробою окреслити межі політико-корупційної системи.

5. У політичній корупції в країнах Південної Європи, які майже десятиліття перебувають під впливом фінансової кризи, наявний двосторонній зв'язок: глибокі наслідки кризи певною мірою спровоковані політичною корупцією, а остання посилює економічний спад. Для країн регіону характерні непрозорі відносини між бізнесом і політиками, закритий характер лобістських практик тощо. Це сприяє популярності ліво- і праворадикальних партій. Зловживання політичних акторів неформально прирівняне до національних традицій (Греція); відбулося латентне «зрощення» політичної, економічної та медійної влади (Італія); виникли репутаційні загрози інституту глави держави (Іспанія).

Аналіз політичної корупції в країнах Західної Європи на прикладі Великої Британії та ФРН засвідчив: вона більшою чи меншою мірою характерна для усіх країн, незалежно від політичного режиму, рівня соціально-економічного розвитку. Але опора на антикорупційні цінності, розвинене громадянське суспільство, постійне вдосконалення механізмів антикорупційного забезпечення зумовлюють результативне запобігання та протидію корупційним практикам у політиці. Проявами політичної корупції виступають: а) у Великій Британії – лобювання у палаті громад за винагороду; фактичний «продаж» депутатських місць у палаті лордів у формі фінансової підтримки певним партіям; нецільове використання бюджетних коштів депутатами палати громад; фінансування політичних партій корпораціями тощо; б) у ФРН – переказ коштів партіям через посередників (благодійні фонди тощо); приховане заохочення державних службовців за лобізм; традиція «дверей, що обертаються» (перехід політиків після завершення кар'єри на роботу до великих корпорацій) тощо.

6. У США національна стратегія протидії політичній корупції зберігає низку прогалин. Перманентним є пошук методів зниження електоральної корупції, насамперед шляхом розкриття донорів і запровадження обмежень на пожертви від фізичних осіб, але зберігається можливість необмежених внесків від організацій. Водночас постійні нововведення у процедурі фінансування виборів посилюють «тінізацію» цього процесу, уможливають «сірі схеми». Це зумовлене відсутністю конституційних норм, що регулюють діяльність політичних партій (вони прирівняні до громадських організацій). Громадським об'єднанням дозволено отримувати та витрачати грошові ресурси на проведення передвиборчої агітації у необмеженій кількості та без вимоги звітувати про джерело фінансових надходжень. Зберігається проблема політичного непотизму. Водночас США демонструють модернізацію антикорупційного механізму, реагуючи на нові форми протиправних дій політичних акторів (прийняття кодексів поведінки сенаторів і конгресменів, удосконалення законодавчого унормування лобізму тощо).

7. Азійські держави увиразнюють відмінні підходи щодо запобігання та протидії корупційним практикам у політиці. Держави-лідери антикорупційного

процесу виробили стійкий імунітет до політичної корупції (Сінгапур, Гонконг), а держави-аутсайдери імітують антикорупційні реформи в ході популістських кампаній. Відмінними є і моделі запобігання та протидії корупції: одні країни спираються на демократичні засади, інші – на виражено репресивні (в КНР попри публічні страсти, довгі ув'язнення масштаби корупції не скорочуються); досвід Сінгапуру засвідчив мінімізацію корупційних практик в умовах м'якого авторитаризму (наприклад, через запровадження принципу презумпції винуватості чиновників).

8. Політична корупція є причиною сповільненої демократизації країн Центрально-Східної Європи (Болгарії, Румунії, Угорщини, Польщі) попри їх членство в ЄС. Якщо прояви політичної корупції досить типові для усіх країн, то її сприйняття громадськістю має низку відмінностей: а) Румунія повільно, але піднімається в антикорупційних рейтингах завдяки активному громадянському суспільству та дієвій антикорупційній політиці; б) у Болгарії ні політична еліта, ні громадянське суспільство не вдаються до активної протидії політичній корупції; тут переважає антикорупційний популізм і «диваний активізм»; в) посилення авторитарних тенденцій в Угорщині, звернення влади до моделі неліберальної демократії, утиски громадянського суспільства сприяють зростанню політичної корупції; г) попри зниження останнім часом антикорупційних позицій Польщі у цій країні практично не увиразнені масові протестні антикорупційні ініціативи громадськості, хоча спостерігається загалом висока громадська активність.

9. Пострадянські держави, демонструючи відмінні моделі суспільного розвитку, відрізняються сприйняттям політичної корупції та моделями протидії їй. Найбільші результати досягнуто країнами Балтії, де євроінтеграція стала каталізатором протидії корупції. Естонська модель боротьби з політичною корупцією ґрунтується на реформі суду та державної служби, заходах запобігання нецивілізованому лобізму; електоральна корупція мінімізується інтернет-голосуванням; партійна корупція знизилася завдяки змішаній моделі фінансування партій та криміналізації правопорушень у сфері партійного фінансування. Латвійська модель спирається на розвинену юридичну та інституційну базу щодо фінансування політичних партій і виборчих кампаній: заборонені пожертви партіям від юридичних осіб та обмежені – від фізичних; заборонені позики для партій; запроваджено державне фінансування партій (які отримали щонайменше 2 % голосів на останніх виборах). Литовська модель базується на забороні фінансування партій юридичними особами; унормуванні лобізму; кодексах поведінки політиків (із запровадженням санкцій); мінімізації різних видів імунітетів; діяльності спеціалізованого антикорупційного органу – Служби спеціальних розслідувань.

10. Країни Південного Кавказу істотно відрізняються векторами розвитку, але проблема політичної корупції залишається гострою для усіх держав регіону. Корупцію в Грузії знижено насамперед на рівні надання державних послуг, у сфері оподаткування, але зміни істотно не торкнулися політичної корупції. Незалежність

парламенту, необхідна для належного контролю за урядом, недостатня; вибіркоче правосуддя у справах проти колишніх державних чиновників; випадки непотизму та фаворитизму в призначеннях на посади в державному секторі; прогалини у виборчому законодавстві, що унеможлиблює рівні умови електоральної участі для політичних партій тощо. Суспільство потребує незалежної професійної цивільної служби, прозорої системи найму, просування та звільнення по державній службі, викорінення фаворитизму та кумівства тощо. Конституційні зміни 2017 р. мають модернізувати систему стримувань і противаг, виборчу систему.

11. Для неоавторитарних Азербайджану та Вірменії характерний тісний зв'язок політичної корупції з економічною, імітація поділу влади. Тут домінує патріархальна політична культура населення, яка зумовлює пріоритет кланових зв'язків над демократичними цінностями; громадянське суспільство через владні переслідування слабе. Політична корупція в обох країнах має за мету монополізацію влади шляхом: усунення політичних опонентів, імітації реального поділу влади, використання адміністративного ресурсу, фаворитизму, вибіркового правосуддя, тиску на громадянське суспільство та незалежні медіа тощо. Корупція загалом сприймається у цих державах як ендемічне та глибоко інституціоналізоване явище, яке проникло в усі сфери суспільно-політичного життя за допомогою вкоріненої мережі політичного патронажу, тісно пов'язаної з політичною елітою. Водночас, якщо перехід у 2017 р. Вірменії до парламентської республіки та протести у цій країні навесні 2018 р. уможливають потенційну демократизацію країни, то стійка тенденція до концентрації влади в руках однієї родини на тлі недостатнього спротиву суспільства в Азербайджані зумовлюють прогноз про подальше поглиблення там політичної корупції.

12. Неоавторитаризм держав Центральної Азії є визначальним для укорінення політичної корупції в регіоні. Вона проявляється у політичному непотизмі, паралельному співіснуванні формальних інститутів із мережею заступницьких зв'язків родинно-кланового та феодално-клієнтистського характеру, які детермінують громадські, ділові стосунки тощо. Чинниками, що сприяють корупційним практикам у політиці, є: слабкість громадянського суспільства та наступ держави на його інституції; відсутність громадського контролю та підзвітності політиків; міцність кланових традицій; декларативне інсталювання елементів демократії, залежність ключових політичних рішень від інституту глави держави тощо. Республіку Таджикистан характеризує узалежненість ключових рішень від глави держави; закритість інформації про доходи політиків; практична відсутність доступу до альтернативних владі медіа; несформованість традицій плюралістичної політичної культури; відсутність політичної конкуренції, залежність партій від спонсорів за відсутності прямого державного фінансування партій тощо. Киргизька Республіка попри дві революції зберігає високий рівень політичної корупції, не подолані клановість і кумівство; громадянське суспільство не зміцніло; відсутня внутрішньопартійна демократія. Політична корупція в Республіці Казахстан базується на домінуванні в міжособистісних і міжгрупових

стосунках неформальних контактів і зв'язків, розподільно-кланових відносин; існує жорстка президентська вертикаль; домінує одна, пропрезидентська, партія.

13. Росія є прикладом деформованої держави, в якій корупція витіснила конкуренцію. Правлячі політико-економічні угруповання «приватизували» публічну владу, важливі політичні рішення приймаються олігархічними групами; поширені нецивілізований лобізм, ворожість влади до антикорупційних ініціатив громадськості. Протидія політичній корупції має популістський, декларативний характер. Влада, заперечуючи транспарентну конкуренцію, неформально визначила політичну корупцію механізмом свого функціонування. Для політичного ландшафту Росії притаманні неопатримоніалізм, непотизм, рентозорієнтована поведінка політичних акторів, широкий спектр способів отримання неправомірної вигоди. Демократичні принципи проведення альтернативних виборів не утвердилися, а набули викривлених форм для узурпації влади та незмінності політичної системи держави; ротація влади практично не відбувається. Причиною домінування корупційних практик над законом у російській політиці не в останню чергу є несформованість громадянського суспільства, невисокий рівень демократичної політико-правової культури росіян.

14. В Україні політична корупція певною була атрибутом діяльності політичних акторів, особливо в 2006–2009 рр., коли почали увиразнюватися ієрархічні корупційні піраміди, замкнені корупційні цикли. До Революції Гідності канали впливу громадян на владу були практично закриті; система виборів різного рівня не дозволяла громадянину впливати на персональний склад виборних органів. Велика кількість проблем збереглася й доповнилася новими формами політичної корупції. Позитивом є запровадження державного фінансування партій та процедури контролю за їх активами. Для мінімізації політичної корупції доцільні: перехід до пропорційної виборчої системи з відкритими списками; скасування чи істотне обмеження фінансово витратної політичної телереклами; створення гарантій невідворотності покарання за корупційні злочини в політиці, зокрема через діяльність Антикорупційного суду; посилення державного та незалежного громадського контролю за прозорістю фінансової діяльності політичних партій та іншими сферами прояву політичної корупції тощо. Дисертант обґрунтовує необхідність прийняття окремого закону про протидію політичній корупції, в якому унормовувалася б система ймовірних протиправних дій корупційного характеру в політиці та шляхи запобігання їм, визначалися б механізми громадського антикорупційного контролю.

15. Для українського суспільства та політичного життя характерне ціннісне протистояння «антикультури корупції» та «культури антикорупції». Успішна антикорупційна політика неможлива без фундаментальних зрушень у суспільній та індивідуальній свідомості, істотних позитивних коректив у нормах, правилах і поведінці не лише політиків, державних службовців, а й пересічних громадян як важливих політичних акторів. Попри тривалі історичні традиції політичної корупції, толерантне ставлення українців до різних видів корупції корупційні

антицидності не є частиною української ментальності. Упродовж багатьох років громадянам завуальовано нав'язувалися прийнятність і безкарність корупційної поведінки. В результаті сформувався феномен «корупційного прагматизму», який може бути подоланий запуском дійових механізмів антикорупційної протидії, реальною відкритістю та прозорістю влади, очевидністю неприпустимості безкарності за злочини корупційного характеру тощо. Потрібне формування однозначного розуміння громадянами важливості протидії корупції, усвідомлення її неприйнятності для розбудови демократичної державності. Мінімізація політичної корупції можлива як результат подолання правового нігілізму та формування демократичної політико-правової культури на основі антикорупційних цінностей.

16. Толерантність до антикорупційних цінностей і відповідно нульова терпимість до політичної корупції формуються завдяки високій антикорупційній політико-правовій культурі. Матриця антикорупційної політики у своїй основі повинна мати не лише інституційний механізм, а й формування антикорупційної культури, на якій базуватиметься система протидії корупційним практикам у політиці. Її формування є тривалим процесом відмови цілих поколінь від укоріненішої лояльності до швидких і непрозорих методів досягнення політичних цілей. Нині в суспільстві відсутнє цілісне розуміння антикорупційної культури, механізму її формування, хоча потреба у ній не заперчується ні владою, ні суспільством у контексті розуміння важливості превентивних заходів протидії корупції. Антикорупційна культура є структурним елементом політико-правової культури, характеристикою індивідуальних і колективних суб'єктів політики, яка фіксує параметри їх свідомості, активності щодо політичної корупції. Від рівня, змістової наповненості антикорупційної культури залежить поширеність корупційних практик у політиці на усіх її рівнях. Формування системи антикорупційних цінностей у політиці зумовлює максимальне звуження сфери корупційної антикультури. Рівень антикорупційної культури засвідчує, наскільки укоріненими в суспільстві є прогресивні демократичні політичні цінності. Україні потрібна цілісна державна програма формування антикорупційної культури громадян, частиною якої має стати протидія політичній корупції шляхом утвердження антикорупційних цінностей. Зміна політико-правової свідомості громадян має стати засадничим кроком у антикорупційних перетвореннях в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальна монографія:

1. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України; Вид-во «Юридична думка», 2018. 408 с.

Рецензії:

Наумкіна С. М. Актуальне дослідження політичної корупції як глобального феномена // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2018. Вип. 80. С. 182–184.

Пашина Н. П. Нове слово у політологічних дослідженнях політичної корупції // Вісник Маріупольського держ. ун-ту. Сер. Історія. Політологія. 2018. № 21. С. 292–293.

Митко А. М. Рецензія на монографію Кушнарьова І. В. «Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація» // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2018. № 1 (3). С. 117–118.

Статті у наукових фахових виданнях з політичних наук:

2. Кушнарьов І. В. Антикорупційна політико-правова культура: концептуалізація поняття // Актуальні проблеми політики. 2017. № 60. С. 58–69.

3. Кушнарьов І. В. Політична корупція в Італії: особливості, методи запобігання та їх результативність // Політикус. 2017. № 2. С. 95–99 (Index Copernicus International).

4. Кушнарьов І. В. Політична корупція у Греції: форми, механізм протидії // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2017. Вип. 75. С. 116–126 (Index Copernicus International).

5. Кушнарьов І. В. Британський формат політичної корупції: традиції та новації // Політикус. 2017. № 3. С. 81–84 (Index Copernicus International).

6. Кушнарьов І. В. Інструменти боротьби з політичною корупцією у країнах Центральної та Східної Європи: оцінка ефективності на прикладі Румунії та Болгарії // Політикус. 2017. № 4. С. 58–61 (Index Copernicus International).

7. Кушнарьов І. В. Досвід Сінгапуру та Гонконгу у боротьбі з політичною корупцією // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2017. Вип. 76. С. 96–104 (Index Copernicus International).

8. Кушнарьов І. В. Еволюція політичної корупції: історична ретроспектива // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Сер. Міжнародні відносини. 2017. № 10 (359). С. 158–164.

9. Кушнарьов І. В. Інституціоналізація політичної корупції як характеристика політичного ландшафту Російської Федерації // Політичне життя. 2017. № 3. С. 59–64 (Index Copernicus International).

10. Кушнарьов І. В. Ментальні основи політичної корупції в Україні // Політичне життя. 2017. № 4. С. 77–82 (Index Copernicus International).

11. Кушнарьов І. В. Методологічна основа сучасних політологічних досліджень політичної корупції // Науковий часопис Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Сер. 22 Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2017. № 22. С. 30–35.

12. Кушнарьов І. В. Неінституціоналізм як методологічна підвалина вивчення неформальних інститутів: приклад політичної корупції // Політикус. 2017. № 5. С. 16–20 (Index Copernicus International).

13. Кушнар'ов І. В. Політична корупція в Іспанії: характерні прояви та напрямки боротьби // Вісник Маріупольського держ. ун-ту. Сер. Історія. Політологія. 2017. № 18. С. 256–263 (Index Copernicus International).

14. Кушнар'ов І. В. Політична корупція в Україні: пошук методів протидії // Вісник Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка. Сер. Філософсько-політологічні студії. 2017. № 14. С. 150–156 (Index Copernicus International).

15. Кушнар'ов І. В. Політична корупція в умовах неоавторитаризму держав Центральної Азії (приклад Казахстану, Киргизстану та Таджикистану) // Вісник Дніпропетровського нац. ун-ту ім. Олеся Гончара. Сер. Філософія. Соціологія. Політологія. 2017. № 2. С. 4–16.

16. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: грузинський варіант // Вісник Дніпропетровського нац. ун-ту ім. Олеся Гончара. Сер. Філософія. Соціологія. Політологія. 2017. № 3. С. 4–12.

17. Кушнар'ов І. В. Політична корупція у державах Південного Кавказу: приклад Азербайджану та Вірменії // Вісник Дніпропетровського нац. ун-ту ім. Олеся Гончара. Сер. Філософія. Соціологія. Політологія. 2017. № 4. С. 53–63.

18. Кушнар'ов І. В. Політична корупція у країнах Балтії: успішний досвід на пострадянському просторі // Держава і право. Сер. Політичні науки. 2017. Вип. 77. С. 92–105 (Index Copernicus International).

19. Кушнар'ов І. В. Теоретико-методологічна концептуалізація поняття «політична корупція» // Вісник Маріупольського держ. ун-ту. Сер. Історія. Політологія. 2017. № 19. С. 172–178 (Index Copernicus International).

20. Kushnarov I. Prevention of political corruption: United States experience // Evropský politický a právní diskurz. 2017. Svazek 4. 4 vydání. S. 136–140 (Чехія, Прага; Index Copernicus International).

21. Kushnarov I. Asian states in fight against political corruption: experience of Singapore, Hong Kong and China and post-Soviet central-Asian states // Evropský politický a právní diskurz. 2017. Svazek 4. 6 vydání. S. 148–155 (Чехія, Прага; Index Copernicus International).

22. Kushnarov I. Manifestations of political corruption and methods of its prevention in Great Britain // Evropský politický a právní diskurz. 2017. Svazek 4. 5 vydání. S. 106–111 (Чехія, Прага; Index Copernicus International).

23. Kushnarov I. Determinanty kulturowo-mentalne korupcji politycznej i przeciwdziałania jej: przykład Ukrainy // Studium Europy Środkowej i Wschodniej. 2017. № 8. P. 305–316 (Польща, Кутно; Index Copernicus International).

24. Кушнар'ов І. В. Неформальна підривна інституціалізація як характеристика української політики // Політичне життя. 2018. № 1. С. 55–60 (Index Copernicus International).

25. Кушнар'ов І. В. Політична корупція як система протиправних дій: варіативність проявів // Політичне життя. 2018. № 2. С. 50–54 (Index Copernicus International).

26. Kushnarov I. Korupcja polityczna na Ukrainie: główne przejawy, metody przeciwdziałania // Studium Europy Środkowej i Wschodniej. 2018. № 9. P. 184–199 (Польша, Кутно; Index Copernicus).

27. Kushnarov I. Anti-corruption values in the system of British political axiosphere // National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. 2018. № 2. P. 113–116 (Web of Science (Emerging Sources Citation Index), Index Copernicus та ін.).

Колективні монографії:

28. Кушнар'ов І. В. Європейські формати політичної корупції й антикорупційних стратегій: традиції та новації у прикладах Великої Британії та Німеччини // Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności / red. R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński. Lwów – Olsztyn: Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, 2017. T. 1. S. 35–51.

29. Кушнар'ов І. В. Політична корупція в азійських державах: національні контрасти форм і методів боротьби // Transformacja środowiska międzynarodowego i jego wielowymiarowość / red. R. Kordonski, A. Kordonska, D. Kamilewicz-Rucińska. Lwów – Olsztyn: Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, 2017. T. 5. S. 122–138.

30. Кушнар'ов І. В. Політична корупція у державах Південного Кавказу: аналіз відмінностей стратегій // Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności / red. R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński. Lwów – Olsztyn: Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, 2017. T. 2. S. 147–171.

31. Кушнар'ов І. В. Політична корупція у країнах Південної Європи: пошук новітніх механізмів протидії на тлі наслідків боргової кризи // Quo vadis, humanitas? Księga Jubileuszowa dedykowana ks. prof. Jackowi Pawlikowi SVD, z okazji 65. rocznicy urodzin / red. O. Sinkiewicz, A. Kordonska, R. Kordonski. Warszawa – Lwów – Kijów, 2017. S. 237–258.

32. Кушнар'ов І. Деструктивний неформальний інститут політичної корупції в системі політичних інститутів Російської Федерації // Trendy przestrzeni międzynarodowej w wymiarze globalnym i regionalnym / red. A. Kordonska, R. Kordonski, Ł. Muszyński. Lwów – Olsztyn: Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, 2018, T. 1. S. 31–44.

33. Кушнар'ов І. Деструктивна інституціоналізація країн Балтії: вимір політичної корупції // Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności / red. R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński. Lwów – Olsztyn: Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, 2018, T. 3. S. 90–100.

Публікації, які додатково відображають результати дисертації:

34. Кушнар'ов І. В. Азійські моделі антикорупційної політики: приклад Республіки Сінгапур // Західноукраїнський науковий вісник. 2017. № 1. С. 30–33.

35. Кушнар'ов І. В. Антикорупційна культура як елемент політико-правової культури: формування в умовах протидії політичній корупції в Україні // Актуальні

питання суспільних наук: соціологія, політологія, філософія, історія. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 жовтня 2017 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. С. 87–90.

36. Кушнар'ов І. В. Варіативність політичної корупції // Гуманітарні студії НАКККиМ-2017. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 листопада 2017 р.). Київ: НАКККиМ, 2017. С. 327–330.

37. Кушнар'ов І. В. Вплив тіньових процесів на інституційний дизайн Російської Федерації // Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22–23 вересня 2017 р.). Львів: Львівська фундація суспільних наук, 2017. С. 98–102.

38. Кушнар'ов І. В. Досвід Грузії у подоланні політичної корупції: уроки для України // «UChoice: 4P» Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology. Матеріали III міждисципл. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 жовтня 2017 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2017. С. 27–31.

39. Кушнар'ов І. В. Досвід нових держав-учасниць ЄС у боротьбі з політичною корупцією: приклад Болгарії // Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 вересня 2017 р.). Одеса: Причорноморський центр дослідження проблем суспільства, 2017. С. 86–90.

40. Кушнар'ов І. В. Запобігання політичній корупції: досвід США // Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18–19 серпня 2017 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. С. 95–99.

41. Кушнар'ов І. В. Казахстан: політична корупція в умовах неоавторитаризму // Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21–22 липня 2017 р.). Одеса: Причорноморський центр дослідження проблем суспільства, 2017. С. 91–95.

42. Кушнар'ов І. В. Корупційні тенденції у політиці ФРН: аналіз кризь призму партійного фінансування та лобізму // Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4–5 серпня 2017 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2017. С. 87–93.

43. Кушнар'ов І. В. Корупція як характеристика політичного процесу Італії // Суспільні науки: історія, сучасність, майбутнє. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5–6 травня 2017 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. С. 104–108.

44. Кушнар'ов І. В. Механізм мінімізації політичної корупції: досвід країн Балтії (на прикладі Естонії та Латвії) // Світова спільнота перед викликами сьогодення: інтеграція, самоідентифікація, цінності. Матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 вересня 2017 р.). Львів: Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2017. С. 150–155.

45. Кушнар'ов І. В. Неоінституціоналізм як методологія дослідження політичної корупції // Історичні, соціологічні, політологічні науки: історія,

сучасний стан та перспективи досліджень. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 22–23 вересня 2017 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 100–105.

46. Кушнар'єв І. В. Особливості політичної корупції та запобігання їй у Греції: вплив боргової кризи // VI Всеукраїнські політологічні читання ім. проф. Б. Яроша. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 11 травня 2017 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 59–62.

47. Кушнар'єв І. В. Особливості процесу демократизації Киргизької Республіки (на прикладі проблеми політичної корупції) // Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень. Матеріали VII наук.-практ. конф. (м. Львів, 7–8 липня 2017 р.). Львів: Львівська фундація суспільних наук, 2017. С. 81–86.

48. Кушнар'єв І. В. Підходи до боротьби з політичною корупцією: досвід Гонконгу та КНР // Сучасні виклики для суспільних наук в умовах глобалізації. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26–27 травня 2017 р.). Львів: Львівська фундація суспільних наук, 2017. С. 87–90.

49. Кушнар'єв І. В. Політична корупція в країнах Південної Європи (на прикладі Греції та Італії) // Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12–13 травня 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2017. С. 97–101.

50. Кушнар'єв І. В. Політична корупція в Румунії: роль громадянського суспільства у протидії їй // Суспільні науки та сучасність: актуальні питання. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 серпня 2017 р.). Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2017. С. 89–93.

51. Кушнар'єв І. В. Політична корупція в Україні: пошук методів протидії // Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього. Матеріали XIX всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 грудня 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 25–29.

52. Кушнар'єв І. В. Політична корупція у Великобританії: історичні та сучасні форми, механізм запобігання // Фактори та умови модернізації предмета досліджень представників суспільних наук. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2–3 червня 2017 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2017. С. 92–97.

53. Кушнар'єв І. В. Політична корупція у країнах Центральної Азії: приклад Республіки Таджикистан // Актуальні проблеми гуманітарних наук. Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Краматорськ, 17 червня 2017 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 72–75.

54. Кушнар'єв І. В. Політична корупція у Португалії: причини, форми, способи запобігання // Нові завдання суспільних наук у XXI столітті. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 червня 2017 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. С. 80–84.

55. Кушнар'ов І. В. Політична корупція у Республіці Польща: прояви, форми протидії // Соціально-політичні проблеми сучасності. Матеріали III всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 березня 2018 р.). Дніпро: Ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2018. С. 40–41.

56. Кушнар'ов І. В. Політична корупція як загроза національній безпеці та розвитку Республіки Вірменія // Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 12–13 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2017. С. 144–149.

57. Кушнар'ов І. В. Політична корупція як механізм функціонування авторитарного режиму Азербайджану // Суспільні науки сьогодні. Матеріали Х міжнар. наук.-практ. конф. (м. Краматорськ, 22 вересня 2017 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 146–149.

58. Кушнар'ов І. В. Політична корупція як характеристика суспільно-політичного життя Іспанії // Суспільні науки: виклики і сьогодення. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 червня 2017 р.). Одеса: Причорноморський центр дослідження проблем суспільства, 2017. С. 114–117.

59. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: суб'єктний склад // Науково-теоретичні аспекти вирішення глобальних проблем сучасності. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 14–15 квітня 2017 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2017. С. 102–106.

60. Кушнар'ов І. В. Політично-корупційні дії: сучасні форми прояву // VII Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша: зб. матеріалів конф. (м. Луцьк, 26 квітня 2018 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2018. С. 64–70.

61. Кушнар'ов І. В. Протидія політичній корупції: німецький досвід // Європа: виклики для України. Матеріали всеукр. круглого столу із міжнар. участю (до 100-річчя від заснування Кам'ян.-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка) (м. Кам'янець-Подільський, 14 травня 2018 р.). Кам'янець-Подільський: Кам'ян.-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 62–65.

62. Кушнар'ов І. В. Роль громадянського суспільства у протидії політичній корупції: приклад країн Центрально-Східної Європи // Проблеми формування громадянського суспільства в Україні. Матеріали III всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квітня 2018 р.). Дніпро: Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ, 2018. С. 165–168.

63. Kushnarov I. Korupcja polityczna jako zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Ukrainy // Nowoczesne techniki, innowacje i praktyczne doświadczenie w dziedzinie nauk społecznych. Lublin: Lublin Science and Technology Park S.A., Maria Curie-Skłodowska University, 2017. S. 106–108.

АНОТАЦІЇ

Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація. Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 408 с.

Досліджено політичну корупцію як неформальний політичний інститут деструктивного типу. На основі методології неінституціоналізму сформульовано політико-правовий концепт політичної корупції. Корупційні практики у політиці розглянуто в динаміці їх виникнення та функціонування в певному інституційному середовищі. Сконструйовано модель політичної корупції як системи протиправних асоціальних дій і бездіяльності у сфері політики. Розкрито інституційні механізми запобігання та протидії політичній корупції.

З'ясовано суб'єктний склад корупційних практик у політиці. Проаналізовано прояви політичної корупції у зарубіжних країнах, політико-правові механізми запобігання та протидії політичній корупції. Охарактеризовано корупційну компоненту політичного процесу незалежних держав пострадянського простору. Розкрито основні прояви політичної корупції в Україні, досліджено механізми запобігання та протидії їй.

Обґрунтовано роль антикорупційних цінностей у системі політико-правової ментальності. Аргументовано значення антикорупційної політико-правової культури й проаналізовано особливості її формування в Україні.

Ключові слова: політична корупція, неформальний політичний інститут, механізми запобігання та протидії політичній корупції, антикорупційні цінності, антикорупційна політико-правова культура.

Кушнар'ев І. В. Политическая коррупция: сравнительно-политологическая концептуализация. Монография.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. Киев, 2018. 408 с.

Исследована политическая коррупция как неформальный политический институт деструктивного типа. На основе методологии неинституционализма сформулирован политико-правовой концепт политической коррупции. Коррупционные практики в политике рассмотрены в динамике их возникновения и функционирования в определенной институциональной среде. Освещена историческая ретроспектива эволюции коррупции в мировом политическом процессе от ранних ее форм.

Сконструирована модель политической коррупции как системы противоправных асоциальных действий и бездействия в сфере политики. Раскрыты институциональные механизмы предотвращения и противодействия политической

коррупции. Изложен авторский подход к пониманию субъектного состава коррупционных практик в политике.

Проанализированы формы политической коррупции в зарубежных странах, исследованы национальные политико-правовые механизмы предотвращения и противодействия политической коррупции. Политическая коррупция в странах Южной Европы (Греция, Испания, Италия, Португалия) анализируется в контексте поиска причинно-следственных связей между противоправными действиями коррупционного характера в политике этих стран и последствиями долгового кризиса, который продолжается в последнее десятилетие. Изучены особенности форм политической коррупции и антикоррупционных стратегий на примере Великой Британии и ФРГ. Отмечено, что, несмотря на высокие показатели экономического развития и стандартов прав человека, этим странам не удалось достичь «нулевой толерантности» к политической коррупции. Анализируется опыт США по предотвращению политической коррупции, прежде всего в сфере электоральной коррупции и теневого лоббизма. Исследуются национальные особенности форм проявления и методов противодействия политической коррупции в азиатских странах (Сингапур, Гонконг, КНР). Показаны инструменты преодоления политической коррупции в странах Центрально-Восточной Европы (Румыния, Болгария, Венгрия, Польша), поскольку их опыт является ценным для Украины в контексте преодоления наследия советского периода.

Охарактеризована коррупционная компонента политического процесса независимых государств постсоветского пространства. Предложена авторская оценка результативности политико-правовых механизмов противодействия политической коррупции в этой группе стран. Анализируется успешный опыт минимизации политической коррупции в странах Балтии (Эстония, Латвия, Литва) с акцентом на положительных реформах, обусловленных евроинтеграционными процессами. Обращено внимание на сохранившиеся проблемы коррупционного характера в политике. Изучается политическая коррупция в странах Южного Кавказа (Азербайджан, Армения, Грузия): отмечено сохранение коррупционных проблем в грузинской политике, несмотря на значительные успехи в минимизации коррупции; акцентировано на системной и нарастающей политической коррупции в условиях азербайджанского неоавторитаризма; рассмотрены проблемы коррумпированности армянской политики и перспективы их преодоления в контексте конституционных изменений и гражданского протестного движения весной 2018 г. Раскрываются проблемы политической коррупции в условиях неоавторитаризма государств Центральной Азии (на примере Таджикистана, Кыргызстана, Казахстана); показано влияние на политическую коррупцию сохранившихся сильных традиций и клановых связей, а также декларативной инсталляции элементов демократии. Освещается процесс институционализации политической коррупции как характеристики политического ландшафта Российской Федерации.

Раскрыты основные формы политической коррупции в Украине, исследованы механизмы предотвращения и противодействия её основным проявлениям. Обоснована роль антикоррупционных ценностей в системе политико-правовой ментальности. Аргументировано значение антикоррупционной политико-правовой культуры и проанализированы особенности ее формирования в Украине.

Ключевые слова: политическая коррупция, неформальный политический институт, механизмы предотвращения и противодействия политической коррупции, антикоррупционные ценности, антикоррупционная политико-правовая культура.

Kushnarov I. V. Political corruption: the conceptualization in comparative politics. Monograph.

Thesis to obtain the scientific degree of doctor of political science, specialty 23.00.02 – political institutions and processes. Volodymyr Koretsky Institute of State and Law, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018. 408 p.

Political corruption as an informal political institution of destructive type is investigated. On the basis of the methodology of neo-institutionalism, the political-legal concept of political corruption is formulated. Corruption practices in politics are considered in the dynamics of their emergence and functioning in a particular institutional environment. A model of political corruption as a system of unlawful, asocial actions and inaction in the field of politics is designed. The institutional mechanisms of prevention and counteraction to political corruption are revealed.

The subject composition of corrupt practices in politics is found out. The manifestations of political corruption in foreign countries are analyzed, national political and legal mechanisms of prevention and counteraction to political corruption are researched. The corruption component of the political process of post-Soviet independent states is characterized. The main manifestations of political corruption in Ukraine are revealed, mechanisms of prevention and counteraction to them are investigated.

The role of anti-corruption values in the system of political and legal mentality is proved. The significance of anticorruption political and legal culture is argued and the peculiarities of its formation in Ukraine are analyzed.

Key words: political corruption, informal political institute, mechanisms of prevention and counteraction to political corruption, anti-corruption values, anticorruption policy and legal culture.

Підп. до друку 28.09.2018. Формат 60×90¹/₁₆. Папір. офс. Гарнітура “Таймс”. Друк. офс.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. 535.

Відруковано у ТОВ-Видавництві “ЛОГОС” із оригіналів автора.
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03